

Margócsy István

Hogyan született meg a Margináliák ötlete?

Óh, a *Margináliák!* A 2000 című kedves folyóiratunknak „hajdani”, hírhedt s bizonyára nagy sikerű sorozata – amelyről talán nem tagadható, hogy valamely befolyást is gyakorolt az irodalmi kritika működésére! Miért is született?

E folyóirat a rendszerváltással egy évben jött létre (első száma 1989 tavaszán jelent meg), s egyszerre kívánta irodalmi és társadalmi véleményeit nyilvánosságra hozni, sok jelentős író, sok fontos gondolkodót vonván be az együttműködésbe – s igen sok műfajban és formában vélt megfogalmazhatónak véleményeket: megjelenésének első éveiben azonban egy területet érintetlenül hagyott, s ez az irodalmi kritika volt. Távolmaradásunk határozott elvi okokat tudott maga mögött – súlyos elítélő véleményünk volt ugyanis az akkori kritika helyzetéről, lehetőségeiről és (addig) elért eredményeiről.

Történelmileg nézve: a magyar kritika valamilyen formában mindig is háborús szituációban érezte magát, s akár támadó, akár védekező pozícióban érezte magát a kritikaíró, tartását valamilyen harci készenlét is jellemezte. A létező és virágzó szocializmus évtizedeiben e háborús helyzet egyszerre éleződött ki és diffundált: a hivatalos (állami vagy pártos) kritika állandóan fenntartotta (még diktatúrájának legenyhébb időszakában is) az éles harci helyzetnek legalább az illúzióját, s folyamatosan keményen bírálta mindazt, ami ideologikusan nem tetszett neki (persze, ha az adminisztratív előnyöket leszámítjuk, kevés meggyőző sikerrel), az a nem-hivatalos „szakmai” kritika pedig, mely a hetvenes–nyolcvanas években felvirágzott, épp a háborús jelleg elutasításaként, lemondott a nem-pozitív kritikai ítéletek kimondásáról, igen széles körű szolidaritást gyakorolt és mutatott, s jámbor pozitívításban tartotta irodalmi vélekedéseit – ami nem tetszett neki, arról inkább hallgatott (vagy csak informálisan és társaságilag ítélte el – így persze nem kevés sikerrel!), s azt a látszatot keltette, mintha a kritikai kritika nemcsak az adott politikai viszonyok között, hanem általában is kizárólag hivatalos hatalmi játszmák álcázása lenne, s semmi köze nem lenne magához az irodalmisághoz. Minek következtében a szocializmus utolsó éveiben a kritikai élet oly szétszabdalttá és megfoghatatlanná vált, olyannyira vagy csak a hatalmi gesztus, vagy csak az „ellenzéki” hallgatás és elhallgatás képét öltötte magára, hogy a folyóiratok kritikai rovata lényegében olvashatatlanná vált (aki az irodalomról mégis érdekeset próbált írni, az műveit, jobb híján, inkább eszéknek nevezte), s ha valaki éles elméjű irodalmárnak

mégis valahogy eszébe jutott (a régieknek példáján), hogy megpróbálkozzon olyan kritikaírással, amely egyenesen kimondott éles ítéletet tartalmazott, s mégsem kívánt véleményével a hatalom árnyékába húzódni, annak az elkerülhetetlenül kirobbant csata nyomán nem maradt más, mint kinyilatkoztatni az egyszerre lesújtó és felemelő tézist: *nem vagyok kritikus*.

Nagyjából ilyennek láttuk az irodalmi kritika helyzetét akkor, amikor a folyóiratot elindítottuk, s jóllehet szerkesztőségünkben nem kevés olyan irodalmár volt, akik szívesen írtak (volna) mai irodalomról, a környezetet és a lehetőségeket látva lemondunk arról, hogy a folyóiratban kritikai rovatot is tartsunk fenn – sem a hatalmi háborús viszonyokat újratermelni, sem a szolidaritás emelkedett példaadását folytatni nem volt kedvünk, egy új „kritikusi kódex” megalakítására vagy szorgalmazására viszont sem indíttatásunk, sem időnk nem támadt: úgy véltük, elég lesz szépirodalmilag felmutatni folyóiratunkban azt a keletkező irodalmiságot, amelyet preferálnánk, a reflexiót meghagyjuk más lapoknak (az újonnan alakult folyóiratok közt például a *Holmi* alapvető célként tűzte ki egy hagyományos kritikai rovat radikálisan megújított működtetését). Egpár év múlva azonban (1993-ban), mikor már úgy látszott, hogy az általunk képviselt és felmutatott irodalomszemlélet bír valamelyes relevanciával az aktuális irodalmi élet nem jelentéktelen része számára, úgy gondoltuk (Török András szerkesztőtársunk ötletére támaszkodva), hogy érdemes lenne mégis kritikát is közölnünk – csak épp nem olyan formában, ahogy ezt pár száz éve megszokhattuk. Ha már úgy látjuk, hogy posztmodern korban élünk, véltük, legyen tehát a kritika is a posztmodernitás megjelenése és kifejeződése: ne azt a hagyományt folytassuk (amely minden háborús hagyománynak alapjául szolgált), hogy irodalmi ügyekben kimondjuk a kétségbevonhatatlan vagy legfeljebb csak támadható, de nem vitatható *igazságot*, hanem teremtsünk olyan dialogikus formát, melyben az élesen és köntörfalazás nélkül kimondott egyéni vélemények rögtön a rájuk adott reflexiókkal együtt jelennek meg, s együttes vitázó kimondásukkal a vélemény kizárólagos igazságigényét rögtön relativizálják és kontextualizálják. Legyen a kritikai gesztus polifon és dialogikus! – volt az igényünk: jelenjék meg tehát a kritika azonnal a recepciójával együtt, s a csoportos vélemények vitájával hadd mutathassuk fel, hogy az iro-

FOLYTATÁS A 4. OLDALON

(7. oldal)

LEAR KIRÁLY
Radnóti Színház
Schiller Kata felvétele

(19. oldal)

CSEPPKÁNON
Artus
Schiller Kata felvétele

(37. oldal)

FÁBIÁN GÁBOR
Schiller Kata felvétele

Többhangú kritika

- 1 **Előszó a Többhangú kritikához**
Kísérlet egy új színházkritikai műfajra
- 2 **Margócsy István: Hogyan született meg a Margináliák ötlete?**
- 4 **Kovács Bea: Cricital mess**
A változatos kortárs színházkritikáról
- 7 **Ady Mária: Egy széthullás margójára**
William Shakespeare: *Lear király*
Kommentár: Stuber Andrea, Nánay István
- 10 **Rádai Andrea: Jöjjön el mindenkinek a saját országa**
Stúdió „K” Színház: *Határaink*
Kommentár: Gáspár Ildikó, Csáki Judit

Kritika

- 14 **Miklós Melánia: Jövőben a rend**
Szarka Tamás: *Éden földön*
- 16 **Karsai György: Egyszerűség lakik benne...**
William Shakespeare: *Othello*
- 17 **Kovács Bea: Szakadjunk meg együtt**
Bohócok a Láthatáron: *Mátyás, a nem király*
- 19 **Turbuly Lilla: Kimondhatatlan egy-szerűség**
Cseppkánon – Hogy vagy, Hérakleitosz?

A címlapon:

László Zsolt és Kovács Adél a *Lear királyban* (Radnóti Színház). Schiller Kata felvétele

- 21 **Péter Márta: Csak egy kis harapás**
Fehér Ferenc: *Helló, Zombi!*

- 23 **Adorjáni Panna: Betolakodni a másnapba**
Philippe Quesne/Campo: *Másnap*

Menni/maradni

- 25 **Ady Mária: Százszor is, végül is**

Interjú

- 28 **Tóth Berta: Elérni a könnyedséghez**
Beszélgetés Polgár Csabával
- 33 **Komjáthy Zsuzsanna: Mennyire nehéz jelen lenni?**
Beszélgetés Réti Annával
- 37 **Kozár Alexandra: A saját utamat szeretném járni**
Beszélgetés Fábrián Gáborral

Eörsi 10

- 40 **Pályi András: Eörsi és az Eörsi-színház**

Könyvkritika

- 44 **Kovács Dezső: Textus, kontextus**
Sándor L. István : *A Katona és kora – A kezdetek*
- 46 **Tarján Tamás: DE**
Hermann Zoltán : *Néző*

színház

MAGYAR SZÍNHÁZI TÁRSASÁG | ORSZÁGOS SZÍNHÁZTÖRTÉNETI MÚZEUM ÉS INTÉZET

XLVIII. évfolyam 12. szám
2015. december

Megjelenik havonta
XLVIII. évfolyam
HU-ISSN 0039-8136

www.szinhaz.net

FŐSZERKESZTŐ: TOMPA ANDREA SZERKESZTŐSÉG: HERCZOG NOÉMI, RÁDAI ANDREA
KÉPSZERKESZTŐ: SCHILLER KATA OLVASÓSZERKESZTŐ: KOLTAI MARI SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: CSOMOR MÁRTONNÉ
Szerkesztőség és kiadó (SZÍNHÁZ ALAPÍTVÁNY): 1126 Budapest, XII., Böszörményi út 30-32. D épület 1. lépcsőház, II. emelet 8.;
Telefon/fax: 214-5937, 225-1775; (bankszámlaszám: 10402166-21624669-00000000), <http://www.szinhaz.net>; e-mail:
szinhaz.folyoirat@t-online.hu; Felelős kiadó: TOMPA ANDREA

Terjeszti LAPKER Rt. és alternatív terjesztők. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető a szerkesztőségben, közvetlenül a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp., VIII., Orczy tér 1. Tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900). További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu. Pénzforgalmi jelzőszám: 11991102-02102799. Előfizetés egy évre: 3900 Ft – Egy példány ára: 392 Ft.

Tipográfia: Tooth Gábor Andor. Nyomdai előkészítés: Dupla Studio.
A nyomás készült: Multiszolg Bt., Vác

TÁMOGATÓK:
Nemzeti Kulturális Alap

Magyar Színházi Portál
www.szinhaz.hu

dalomról úgy is lehet határozott véleményt alkotni, hogy a véleménybe beleértjük a szinkrón vitát is, a vita révén az ítélet relativitását, s baráti dialógus révén pedig a diskurzus állandó megújításának igényét. A hagyományosan megszokott kritika lineáris igazságtevését, tanárosan helykijelölő szigorát helyettesítse a széljegyzeteknek, azaz a *margináliáknak* (a műfajmegnevezés Szilágyi Ákos leleménye!) párbeszéde, vitája: legyen hát e kritika olyan csoportvélemény, ahol a közösség nem határozatot hoz arról, miként is áll a helyzet vagy a mű, hanem ahol az mutatattat fel, hogy akár éles vélemény- vagy ízléskülönbségek mellett is lehetséges a beszélgetés folytatása és bonyolítása az irodalmi értékek állításának és fenntartásának érdekében.

A *Margináliák* műfaja és hagyománya így alakult ki: a kétszáz éve megszokott és meg nem szokott háborús szituációt beszélgetéssé, barátságos, de nem parttalan s nem feltétlenül egyetértő vitává alakítván. Mindez persze nem nélkülözi az ironia effektusát sem: az egyes vélemények egymás mellett, sokszor *ad personam* szólván, tréfásan vagy szigorúan fogalmazva, természetesen relativizálják egymás érvényét, s ironikus fényben tüntetik fel az irodalmi ítéletalkotás gesztusát – s mintegy természetesként tükröztetik fel az irodalmi aktualitásnak mindig is jelen lévő és jellemző vibrálását. A kritikát és széljegyzetet írók, akik nem mint hivatásos és felkent kritikusok, hanem csak mint elkötelezetten olvasó és örvendő irodalmárok nyilvánítanak véleményt, dialogiku-

san sokszerű véleménycsokrokkal az irodalomnak tarthatóságát és megfoghatatlan változatosságát tükrözik és mutatják fel: az olyan kritika, mely magától értetődő toleranciával veszi figyelembe a lehetséges vélemények sokféleségét, s nem harcilag kívánja legyőzni a másiknak ítéletét vagy pozícióját, hanem komolyan vett békés egymás mellett élest hirdet, azt vallja, amit az irodalom története is tanít, hogy az irodalomnak (vagy ha tetszik: az irodalmiságnak) a lényege a történelemben is a sokféleségnek játékában és ellenjátékaiban volt feltalálható, s mindez ma sincs másként.

A sorozatot jóindulatú érdeklődés fogadta és övezte – s talán tőle nem egészen függetlenül alakult ki az utóbbi két évtizedben a többszólamú kritika gyakorlata, akár a nyilvános kritikai beszélgetések elszaporodásában (irodalmi kvartett, szextett stb.), akár az ugyanarról a műről egymás mellett megjelentetett párhuzamos kritikák divatjában. A mi *Margináliáink* lassan elapadtak, s egy idő után csak kivételesen fontosnak vélt művek esetében elevenedtek fel – ne feledjük, hogy havonta egy sokszólamú kritikai szöveget előállítani milyen nagy munkát is jelent! De úgy véljük, e sorozat már azzal is betöltötte hivatását, ha felhívta a figyelmet a kritikai diskurzus radikális átalakításának igényére és lehetőségeire.

S bízunk benne, hogy folytatása – bármely területen, jelen esetben a színházat illetően zajlik is majd – jó eredményhez vezethet! Amihez előre is sok sikert s jó munkát kíván

Margócsy István

Kovács Bea

Critical mess

A VÁLTOZATOS KORTÁRS SZÍNHÁZKRITIKÁRÓL

A 2009 óta működő internetes prezentációkészítő szoftver, a Prezi mára megkerülhetetlen kommunikációs platformmá nőtte ki magát; népszerűsége töretlen és a legszkeptikusabbak számára is indokolt. A Prezinek ugyanis sikerült reflektált megoldást (vagy legalábbis alternatívát) nyújtania az új média piachódítására és a kortárs kultúra és kommunikáció szerteágazó igényeire is. A Prezi mottója, az „Ideas matter”, azaz hogy az ötletek számítnak, kellően visszafogott és sokatmondó, főleg azért, mert a Prezi felhasználói politikája a szóban forgó ötletek prezentálásának a mikéntjére fekteti a legnagyobb hangsúlyt, rámutat a „mit” és a „hogyan” szervezésére és kölcsönhatására, ezzel végérvényesen megbontva a forma–tartalom kirekesztő dichotómiáját. A Prezi voltaképpen egy virtuális vászon, amelyre egy vagy több szerző viheti fel és módosíthatja ötleteit, amelyeknek a bemutatási módja ugyanúgy fontos,

egyenértékű, mondhatni, maradéktalanul megvalósítható a multimediális közegben: a Prezi fotók, videók, linkek, külső hivatkozások elérhetőségét teszi lehetővé egyetlen dokumentumon belül, nagyítással-kicsinyítéssel dolgozik egy nem-lineáris közegben, esélyt ad, sőt biztatja a demokratikus, több síkon történő, polifonikus kommunikációt és véleménynyilvánítást. A Prezi Collaborate opcióval legfennebb tíz szerző, földrajzi tartózkodásuktól függetlenül, valós időben szerkeszthet egy prezentációt, így a közös gondolkodás és a hozományozó vita tere, virtuálisan bár, de biztosított.

Hogy mi köze van egy prezentációkészítő szoftvernek a (színház)kritikai diskurzus mai állásához? Úgy gondolom, nagyon is sok. A kérdést így tehetnénk fel: mihez kezdett és mihez kezdhet a kortárs kritika azokkal a mediális és szemléletbeli változásokkal, amelyek az új média korában, az egyoldalú